

УДК 340.13 (043.3)

Розгон Ольга Володимирівна

*Доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського Національного Університету імені В. Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ВИРІШЕННЯ КОЛІЗІЙ НОРМ ПРАВА

Rozgon O. V.

The essence of mechanism for resolving collisions of law

Abstract. The article considers the use of mechanism for resolving conflicts of law. Conclusions are substantiated, so that conflicts of law resolving can occur through the formation of the legal regulations aimed on prevention, elimination, overcoming of conflicts of law and allow correcting of a position of collision of legal act.

The article points out that it is appropriate to use the term «mechanism for resolving conflicts of law» because it combines prevention, overcoming and collisions eliminating. The main methods of resolving conflicts of law are the publication of conflicting rules, law interpretation and application of provisions of the law that eliminate collisions, and the use of rules-arbitrators and the use of common rules of conflicts overcoming are distinguished. The author notes that the mechanism of overcoming conflicts includes the following elements: 1) collision rules; 2) collision principles; 3) the principles of law.

Key words: *conflict, the rule of law, the legislation mechanism to resolve conflicts, poverty, elimination, prevention, principles.*

Питання виникнення причин колізій права є актуальним, оскільки від чіткості представлення правової проблеми буде залежати її вирішення. Крім цього, формування належного функціонування механізму вирішення колізій права дозволить підвищити ефективність правового регулювання та забезпечить стабільність і розвиток правової системи загалом.

Проблема подолання колізій норм права привертала увагу багатьох відомих науковців, а саме: Д. Агапєва, І. Альоніна, Н. Власенко, В. Єрьомєнко, М. Заніна, Д. Керімова, Т. Коваленко, О. Котпок, А. Мірошніченко, Г. Лисаковський, З. Незнамов, С. Погребняк, А. Тиковенко, А. Тілає, Ю. Тіхоміров, А. Черданцева, С. Фархун, М. Ус та ін.

Незважаючи на значний науковий доробок, малорозробленим залишається питання форм, способів вирішення чи розв'язання колізій права, а також самого механізму вирішення колізій норм права.

Мета статті полягає у визначенні існуючих колізій норм права, з'ясування структури та виявленні можливостей функціонування механізму вирішення колізій норм права у чинній системі права України.

Колізії існують у всіх правових системах незалежно від рівня їх розвитку, і повністю запобігти їх виникненню, як і здійснити їх повне усунення, неможливо [1, с. 3].

Пояснимо, що «колізія» походить від лат. *collisio* — зіткнення, протиріччя, розбіжність інтересів, поглядів, прагнень. У енциклопедичній літературі воно означає зіткнення протилежних сил, інтересів, прагнень [2, с. 554; 3, с. 202].

Цілком правильно, що колізія — це не тільки разовий акт або дія, що одномоментно чи одночасно здійснюється. Це і процедура аналізу, і оцінка актів та дій, установлення своєрідної «предправової протиправності», тієї її міри, яка чітко ще не зафіксована і їй не надана юридична кваліфікація. Тут ми маємо справу з комплексом засобів, норм і процедур, які

розраховані на етапне вивчення правової дійсності та виявлення протиріч, причому частина не тільки юридичних, а й інших, які прямо або побічно впливають на юридичні протиріччя [4].

Поняття колізії вчені розглядають у широкому та вузькому розумінні.

Так, до прихильників широкого розуміння категорії «колізії» належить Д. Д. Лилак, який стверджує, що «юридична колізія охоплює собою всі протиріччя, що виникають у правовій системі суспільства, зокрема у правових концепціях, теоріях і поглядах, правосвідомості та правовій культурі, правоутворенні та реалізації норм права, правовій поведінці, законності та правопорядку, праворозумінні» [5, с. 34].

Більш поширеним у правовій доктрині є вживання поняття колізії у вузькому значенні. Відповідно до цього підходу «юридична колізія — це різновид юридичних протиріч, що виникають за наявності як мінімум двох правових норм (нормативних приписів), які врегульовують одні й ті самі суспільні відносини, але з причини розходження цих правових норм за змістом унеможливаються одночасне їх застосування, внаслідок чого необхідно обрати лише одну норму [6, с. 92].

Для з'ясування усіх особливостей колізій слід визначити їх класифікацію. Так, залежно від правових форм діяльності, під час здійснення яких виникають юридичні колізії, можна говорити про: колізії у правозастосуванні (колізії між різними правозастосовними актами, колізії між нормативно-правовими актами і правозастосовними актами); колізії між різними правовими нормами законодавства (колізії у правотворчості). Це можуть бути і суперечності між законодавством та іншими джерелами права; колізії між окремими актами тлумачення (колізії між нормативно-правовими актами й актами тлумачення, колізії між правозастосовними актами й актами тлумачення); колізії між іншими елементами правової системи (наприклад, колізії між юридичною наукою та юридичною практикою).

За характером причин, які породжують колізії, розрізняють: правові колізії, що виникають унаслідок розвитку самих суспільних відносин (рівень економічного

розвитку, розвиненість інститутів громадянського суспільства, наявність інститутів демократії); правові колізії, що є наслідком дії суб'єктивних факторів (можливість знаходження соціального компромісу, боротьба за політичну владу, рівень правової культури населення, наукова обґрунтованість законодавства).

За юридичною силою нормативних актів, що містять колізуючі норми (вертикальні колізії), виділяють: колізії норм національного законодавства та норм міжнародного права; колізії норм національного законодавства [7].

М. Матузов пропонує розділити юридичні колізії на шість родових груп: 1) колізії між нормативними актами або окремими правовими нормами; 2) колізії у правотворчості (безсистемність, дублювання; видання актів, що виключають один одного); 3) колізії у правозастосуванні (різnobій у практиці реалізації тих самих приписів, неузгодженість управлінських дій); 4) колізії повноважень і статусів державних органів, посадових осіб; 5) колізії цілей (коли цілі нормативних актів різних рівнів та органів суперечать одна одній); 6) колізії між національним та міжнародним правом [8, с. 231].

Усі перелічені види юридичних колізій об'єднує спільна риса: вони виникають із приводу різних правових актів і правових норм і призводять до внутрішньої неузгодженості системи. Отже, колізії у законодавстві — це лише частина можливих юридичних колізій. У вузькому значенні термін «юридична колізія» тотожний терміну «колізії у праві», що використовується, зокрема, М. Власенком. Останній до колізій у праві відносить колізії правових норм, колізії між нормами права і актами тлумачення, а також колізії між актами і тлумачення [9, с. 22].

На думку С. Погребняк, **колізії правових норм** у свою чергу можуть бути поділені на колізії між нормами права, які закріплені в законодавстві, та суперечності між нормами, закріпленими в законодавстві, й нормами, закріпленими в інших джерелах права (наприклад, суперечності між законодавством та правовими звичаями, нормативно-правовими договорами, правовими прецедентами). Тобто, колізії у

законодавстві є різновидом колізій правових норм, і які у свою чергу є різновидом юридичних колізій, які розглядаються як різновид юридичних колізій, що виникає за наявності розбіжності (зокрема суперечності) між реально або формально чинними нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні фактичні відносини [10, с. 26].

Щоб сформулювати дефініцію колізії норм права, спершу зазначимо, що норма права — це загальнообов'язкове правило поведінки, сформоване в суспільстві відповідно до визнаної в ньому справедливої міри свободи і рівності та формально визначене (встановлене чи санкціоноване) і забезпечене державою з метою регулювання, охорони та захисту суспільних відносин [11].

Відмітимо, що колізія виникає за чотирьох умов: 1) наявність двох або більше норм права; 2) норми права повинні регулювати одні й ті ж суспільні відносини; 3) норми права повинні бути одночасно чинними; 4) положення, що містяться в одній нормі права, повинні суперечити, відрізнятися до положень, що містяться в іншій нормі права. Таким чином, колізія норм права — це розбіжність змісту в формі протиріччя або відмінності двох і більше одночасно діючих норм права, що регулюють одні й ті ж суспільні відносини [12].

Взагалі **процес виявлення колізії** можна умовно поділити на два етапи: а) встановлення розбіжності (суперечності) принаймні між двома нормами; б) перевірка того, що ці норми регулюють те саме питання. І тільки при встановленні розбіжності (суперечності) між нормами, що регулюють те саме питання, є підстави стверджувати про існування колізії між нормами законодавства [10, с. 26].

Колізії з'являються з різних причин. Доцільно об'єднати їх у три групи: 1) порушення правил юридичної техніки; 2) недостатнє врахування законодавцем соціальної реальності; 3) нечіткий розподіл предметів галузей права, прийняття комплексних нормативних актів, складність, а нерідко й неможливість співвіднесення нової норми з раніше

виданими через великий обсяг законодавчого масиву, множинність суб'єктів правотворчості та ін. [12].

Вважаємо, що причини юридичних колізій мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До об'єктивних причин виникнення правових колізій можна віднести такі: дія суспільних відносин в часі. Суб'єктивні причини: безліч нормативних органів, багаторівнева ієрархічна структура правотворчих органів, необґрунтоване розширення, спеціалізація правового регулювання, невизначеність компетенції правотворчих органів, недотримання правил законодавчої техніки та недостатнє закріплення їх в законодавстві, необізнаність правотворчих органів, які займають нижчу ланку, про норми права, прийняті вищими органами, вузьковідомчі інтереси, низький рівень правової підготовки розробників нормативно-правових актів, нерівномірний розвиток галузей права, правових інститутів, складових однієї галузі права, нівелювання ролі закону та збільшення ролі відомчого нормотворчості, різниця у рівні правосвідомості людей і правовий нігілізм, відсутність зворотного зв'язку між практикою застосування норм права і нормотворчістю, норм іноземного права та оціночні поняття.

На жаль, колізії неможливо повністю усунути раз і назавжди. По-перше, термінологія, що застосовується в нормативно-правових актах, не може бути правильною чи неправильною. Один і той же термін не може бути визначений «тілкий так», тобто терміни можуть бути багатозначними. По-друге, оскільки правовідносини мають динамічний характер, значення цього терміна в іншій період може мати зовсім інший зміст. З цього випливає, що потрібно шукати форми, методи і способи вирішення колізій [13]. Отже, потрібен певний механізм для їх вирішення.

Так, механізм вирішення колізій норм права — це комплексна система правових засобів, спрямованих на запобігання виникнення, усунення, подолання колізій норм права, яка в результаті забезпечує внутрішню єдність і стабільність системи права та цілеспрямований розвиток [1, с. 3].

Отже, значення механізму вирішення колізій норм права полягає у розв'язанні колізій норм права та забезпечення стабільності системи права та її і ціле-спрямований розвиток.

Вирішення колізій норм права може відбуватися шляхом формування правових приписів, що спрямовані на запобігання виникнення, усунення, подолання колізій норм права і дозволяють подолати положення колізуючого правового акта.

Основними способами вирішення колізій норм права є видання колізійних норм, тлумачення закону і застосування правоположень, що усувають колізії, також виділяють використання норм-арбітрів, використання загальних правил подолання колізій [14].

Формами вирішення колізій норм права є їх попередження, усунення і подолання.

О.В. Майстренко виділяє такі заходи попередження колізій — «прогнозування і планування нормотворчої діяльності, вдосконалення законодавчої техніки, проведення ефективної правової експертизи, систематизація законодавства» [15, с. 8].

Усунення колізій здійснюється правотворчими органами, в результаті відбувається остаточна ліквідація колізійної проблеми. Поява ж такої форми вирішення колізій як їх подолання пов'язана з такою формою реалізації норм права, як застосування. При подоланні правозастосовний орган вирішує колізію протягом нетривалого проміжку часу, реагуючи на неї практично одразу, тоді як усунення зазвичай вимагає значно більшого проміжку часу.

Москалюк О. В. пропонує для позначення процесу подолання колізій норм права використовувати категорію «механізм подолання колізій норм права», оскільки подолання колізій норм права відбувається шляхом використання певних критеріїв. Існування множинності критеріїв призводить до того, що вони можуть виключати один одного. Тому існує потреба встановлення системної та логічно обґрунтованої ієрархії критеріїв вибору правової норми, що підлягає застосуванню в разі колізії. У результаті суб'єкт вибору правової норми отримає уявлення про

пріоритетність певного критерію, який дасть йому можливість здійснити правильний вибір [16, с. 5].

На нашу думку, доцільно використовувати термін «механізм вирішення колізій норм права», оскільки він поєднує в собі як попередження, подолання так і усунення колізій.

Ніколаєва А. В. серед форм вирішення колізій норм права виділяє «запобігання», «подолання» та «усунення» колізій норм права [12]. Так, до структури механізму вирішення колізій правових норм вона включає: 1) правові засоби запобігання колізій норм права; 2) правові засоби подолання колізій норм права; 3) універсальні правові засоби.

Що стосується універсальних правових засобів вирішення колізій норм права, то до них доцільно віднести правове виховання і правове навчання [17].

До правових засобів запобігання виникнення колізій відносять такі: обов'язкове узгодження проєктів нормативних правових актів; обов'язкова і факультативна експертиза нормативних правових актів; юридичне прогнозування і планування в нормотворчості; правила нормотворчої техніки; науково обґрунтоване встановлення компетенції нормотворчих органів. До правових засобів, спрямованих на подолання й усунення колізій норм права належать: нормотворчість; тлумачення колізійних норм; внесення змін та уточнень до чинних норм; судовий, адміністративний, господарський розгляд; систематизація законодавства; переговори, створення погоджувальних комісій; судова практика і прокурорський нагляд. Універсальними правовими засобами вирішення колізій є: правове виховання та освіта, правові засади і правоположення [12].

Сам механізм подолання колізій включає такі елементи: 1) колізійна норма; 2) колізійні принципи; 3) принципи права [16, с. 5].

Спершу проаналізуємо колізійні норми. Вони застосовуються для забезпечення пріоритетної дії базових законів. Такий порядок сприяє консолідації галузевого законодавства і запобіганню юридичних протиріч поза ним та всередині нього. Тут

ці норми є імперативом для норм законів і правових актів цієї галузі.

Чимала частина колізійних норм присвячена запобіганню і вирішенню протиріч між раніше та пізніше прийнятими законодавчими й іншими актами. Тим самим забезпечується ступінь правонаступництва в регульованій сфері відносин, який сприяє безперервності державного і правового розвитку та стійкості статусу громадян і юридичних осіб. Тут потрібні повний огляд актів і точна оцінка того, які з них діють, в якому обсязі та яку мають тривалість. Недооцінка подібних колізійних норм або їх нечіткість породжують складнощі у практиці правозастосування.

Колізії норм права обумовлюють необхідність їх подолання в юридичній практиці, тобто необхідність здійснення вибору однієї з двох норм, які суперечать одна одній, з метою вирішення конкретних життєвих ситуацій.

Проілюструємо актуальні колізії, що містяться у законодавстві. О. Куліков вказує на колізію між ст. 9 ЖК УРСР та ст. 47 Конституції України. Він зазначає, що аналіз ст. 9 Житлового кодексу надає можливість зробити висновок, що будь-який громадянин має право на безоплатне отримання житла. Водночас Конституція України наділяє таким правом лише соціально незахищені верстви населення (ст. 47). У висновку автор зазначає, що норма ст. 47 Конституції України розрахована на день сьогоднішній. Статті 1 та 9 Житлового кодексу (як, власне, і сам Житловий кодекс) переважно регулюють відносини, які залишились у дні вчорашньому. Їх спільне існування неможливе [18].

У цьому випадку автор проілюстрував темпорально-субординаційну колізію. Такий вид колізії долається застосуванням норми вищої юридичної сили, тобто норми Конституції України. Норми ст. 9 ЖК УРСР робить недієвими норма ч. 1 Перехідних положень Конституції України, в якій зазначено, що закони та інші нормативні акти, прийняті до набрання чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України. Ще одну системну колізію, яку не

можна оминати увагою, можна виявити в нормах, що регулюють діяльність житлово-будівельних кооперативів (далі — ЖБК). Вона є системною, оскільки колізія міститься одразу в кількох нормах і навіть кількох чинних нормативних актах [19].

Луценко А. С. вбачає колізію у цивільному законодавстві, зокрема, у принципово протилежних спеціальних нормативно-правових актах, які регулюють процедуру проведення публічних торгів із реалізації нерухомого майна. Виникає правова колізія у сфері правозастосування, що створює правові підстави для судового оскарження будь-яких результатів публічних торгів із підстав недотримання закону в момент їх проведення [20, с. 137].

Подолання колізій між нормами рівної юридичної сили здійснюється шляхом використання колізійних норм або колізійних принципів *lex specialis derogat generalis* (лат. «спеціальний закон відмінює (витісняє) загальний закон»); *lex posterior derogat priori* (лат. «пізнішим законом відмінюється більш ранній»); *lex posterior generalis non derogat priori speciali* (лат. «наступний загальний закон не скасовує більш ранній спеціальний закон аналогічної юридичної сили») [21].

Мірошніченко А. М. виділяє такі принципи вирішення колізій, як: ієрархічний — у загальному вигляді цей принцип у чинному законодавстві не закріплений, проте в кожній конкретній ситуації законодавство загалом дозволяє вибудувати ієрархію між актами, що регулюють те чи інше питання; часовий (темпоральний) принцип — безпосередньо випливає із самого факту наявності в певного органу нормотворчих повноважень, адже уповноваження регулювати відповідні відносини автоматично передбачає і правомочність змінювати існуюче регулювання — як прямо, так і непрямо (опосередковано), шляхом прийняття актів із тим самим предметом регулювання; змістовний принцип — при колізії двох приписів правозастосовний орган неминує повинен вибрати один із них [22, с. 163].

Існують і загальновизнані принципи вирішення колізій у праві: принцип пріоритету норми, яка має вищу юридичну

силу; принцип пріоритету спеціальної норми перед загальною; принцип пріоритету норми, прийнятої пізніше. Ці принципи застосовуються в суворо визначеній послідовності, тобто кожний наступний із них застосовується тільки при неможливості застосування попереднього.

Існує також ще один спосіб, який застосовується у випадках, коли йдеться про колізії між нормами, що містяться у підзаконних актах одного рівня, прийнятих різними органами. Його суть полягає в тому, що правове регулювання конкретного питання на підзаконному рівні може здійснюватися тільки чітко уповноваженим органом, актам якого надається пріоритет, тобто в цьому випадку перш за все проводиться оцінка правомочності органу, що прийняв акт, здійснювати регулювання певного питання.

Цей спосіб досить обмежений за сферою дії і застосовується замість принципу пріоритету норми, яка має вищу юридичну силу, та за неможливості застосування принципу пріоритету спеціальної норми перед загальною [23].

Як правило, колізійні норми спрямовані на конкретизацію колізійних принципів, що полегшує вибір правової норми в колізійній ситуації. Однак колізійні норми не завжди є продовженням загальних колізійних принципів. Іноді колізійні норми встановлюють правило вибору правової норми, відмінне від колізійного принципу. Натомість колізійні норми є правилами поведінки зобов'язуючого характеру, що встановлюються державою, адресуються безпосередньо суб'єкту застосування правової норми, а отже, їх дотримання є обов'язком будь-якого правозастосовного органу.

За загальним правилом у випадку протиріччя колізійних норм колізійним принципам пріоритет слід надавати колізійним нормам. Втім, у виняткових випадках, коли застосування колізійних принципів краще забезпечує досягнення цілей правового регулювання, ніж застосування колізійних норм, при виборі правової норми доцільно керуватися колізійними принципами *lex specialis derogat generalis*; *lex posterior derogat priori*;

lex posterior generalis non derogat priori speciali. При цьому суб'єкт вибору правової норми повинен довести, що застосування колізійної норми не забезпечує тих цілей правового регулювання, які ставив законодавець перед собою, створюючи таку колізійну норму. Натомість застосування колізійних принципів дозволяє обрати правову норму, яка краще пристосована до потреб правового регулювання в конкретній ситуації, а отже, більшого мірою відповідає цілям правового регулювання [21].

Важливо пояснити і значення принципів права у механізмі подолання колізій.

Принципи права можна вважати правовими засобами, що сприяють запобіганню виникнення різного роду колізій у правовій системі, оскільки правотворчий орган при прийнятті норм права повинен перевіряти норми, що містяться в акті законодавства, який він приймає, на предмет відповідності правовим принципам, що існують у системі права та поширюють свою дію на суспільні відносини, що регулюються законодавчими актами. Крім великої ролі принципів права як правових засобів запобігання виникненню правових колізій, не менш важливе значення вони відіграють при тлумаченні норм права як засоби запобігання правовим колізіям. При тлумаченні колізуючих норм права суб'єкт тлумачення (правозастосовець) повинен з'ясувати, суперечать вони чи ні принципам права. У випадку неможливості такої інтерпретації, щоб норма, яка тлумачиться, не суперечила принципам права і відповідала їм, вона повинна бути визнана такою, що суперечить принципам права і не повинна застосовуватися [17].

Таким чином, колізії завжди будуть існувати, тому необхідно знайти найбільш оптимальний спосіб вирішення колізій права при їх появі та постійно вживати заходів щодо їх впорядкування, не допускати протиріч між нормами права, які регулюють одні суспільні відносини. Запорукою цього може бути ефективне функціонування механізму вирішення колізій права.

Сформулюємо основні висновки проведеного дослідження:

— по-перше, значення механізму вирішення колізій норм права полягає у розв'язанні колізій норм права та забезпечення стабільності системи права та її цілеспрямований розвиток;

— по-друге, вирішення колізій норм права може відбуватися шляхом формування правових приписів, що спрямовані на запобігання виникнення, усунення, подолання колізій норм права і дозволяють подолати положення колізуючого правового акта;

— по-третє, основними способами вирішення колізій норм права є видання колізійних норм, тлумачення закону і застосування правоположень, що усувають колізії, використання норм-арбітрів, використання загальних правил подолання колізій;

— по-четверте, формами вирішення колізій норм права є їх попередження, усунення та подолання;

— по-п'яте, доцільно використовувати термін «механізм вирішення колізій норм права», оскільки він поєднує в собі як попередження, подолання так і усунення колізій;

— по-шосте, у випадку протиріччя колізійних норм колізійним принципом пріоритет колізійним нормам слід надавати у виняткових випадках, доцільно перш за все керуватися колізійними принципами *lex specialis derogat generalis* (лат. «спеціальний закон відміняє (витісняє) загальний закон»); *lex posterior derogat priori* (лат. «пізнішим законом скасовується більш ранній»); *lex posterior generalis non derogat priori speciali* (лат. «наступний загальний закон не скасовує більш ранній спеціальний закон аналогічної юридичної сили»).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лысаковский Г.А. Коллизии в праве и меры по их разрешению: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юр. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; История правовых учений» / Г. А. Лысаковский; науч. рук. В. Н. Артемова; Белорусский государственный университет. – Минск, 2002. – 20 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : 250 000 сл. та словосполучень з дод. та доп. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров ; под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 2012. – 131 с.
4. Козлов С. С. О некоторых возможностях разрешения коллизии в условиях правовой системы современной России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vestnik.mstu.edu.ru/v09_1_n21/articles/21_kozlov.pdf.
5. Алаак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Д. Д. Алаак, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2004. – 175 с.
6. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг. ред. Б. В. Малишева. – К. : Реферат, 2010. – 260 с.
7. Петришин О. В. Теорія держави і права [Електронний ресурс] : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2015. – 368 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/70606/pravo/teoriya_derzhavi_i_prava.
8. Матузов Н. И. Коллизии в праве: причины, виды и способы разрешения / Н. И. Матузов // Правоведение. – 2000. – № 5. – С. 231-232.
9. Власенко Н. А. Коллизийные нормы в советском праве. – Иркутск : Издательство Иркутского университета, 1984. – 99 с.
10. Погребняк С. Про колізії в законодавстві [Текст] / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2003. – № 1 (32). – С. 26-33.
11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Електронний ресурс] : підручник / О. Ф. Скакун. – Київ : Правова єдність: Алерта, 2014. – 524 с. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/467-teoriya-prava-derjavi-skakun-of.html>.
12. Николаева А. В. Коллизии правовых норм и законное их разрешение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/36062/1/A.B.%20Николаева.pdf>.
13. Криволап Л. В. Причины возникновения та шляхи подолання правових колізій. Категорія: Простір і час сучасної науки (22–24 квіт. 2013 р.) [Електронний ресурс] / Л. В. Криволап, І. П. Бахновська // Право. – Режим доступу :

<http://int-konf.org/konf042013/178-krivolap-l-v-k-yu-n-bahnovska-p-prichini-viniknennya-ta-shlyahi-podolannya-pravovih-kolzy.html>.

14. Гончар М. О. Способи розв'язання колізій у законодавстві [Електронний ресурс] / М. О. Гончар, за ред. В. В. Гауцька // Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності : збірник наукових праць. – Херсон-Тернопіль : ХІОІ ХНУВС, 2011. – 230 с. – Режим доступу : http://www.big-lib.com/book/64_.
15. Майстренко О. В. Теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Майстренко, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х. : 2008. – 20 с.
16. Москалюк О. В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Москалюк; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К. : 2011. – 20 с.
17. Коцан Ю. Я. Механізм розв'язання правових колізій [Електронний ресурс] / Ю. Я. Коцан // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2010. – Вип. 2. – С. 212-220. – Режим доступу : <http://www.statonline.org.ua/pravo/100/17024-mexanizm-rozv-yazannya-pravovih-kolizij.html>.
18. Куліков О. Правові колізії у житловому законодавстві [Електронний ресурс] / О. Куліков // Юридичний журнал. – 2005. – № 8. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1858>.

19. Бернацький М. В. Колізії норм в житловому законодавстві України [Електронний ресурс] / М. В. Бернацький // Приватне право і підприємництво. – 2015. – Вип. 14. – С. 127-130. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prp_2015_14_33.
20. Луценко Д. С. Колізії цивільного законодавства України у сфері реалізації земельних ділянок через електронні торги [Текст] / Д. С. Луценко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 1. – Вип. 31. – С. 137-141.
21. Москалюк О. В. Співвідношення колізійних норм і колізійних принципів при подоланні колізій між нормами рівної юридичної сили [Електронний ресурс] // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 4 (8). – С. 106-116. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vvryu/2011_4/DOC/11movelf.pdf.
22. Мірошніченко А. М. Законодавче закріплення принципів вирішення колізій у законодавстві // Слово національної школи суддів України. – 2013. – № 2 (3). – С. 163-167.
23. Ериця, И. Н. Коллизии в гражданском праве [Электронный ресурс] // Молодёжь и наука: Сборник материалов VI Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных. – Красноярск : Сибирский федеральный ун-т, 2011. – Режим доступа : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section10.html>.

REFERENCES

1. Lysakovskij, G. A. (2002). *Kollizii v prave i mery po ih razresheniju* [Collisions in the law and measures to address them] (Autoabstract of dissertation of candidate of Legal Sciences): Teoriya i istoriya prava i gosudarstva; Istoriya pravovykh uchenij [Theory and history of law and state; History of legal doctrines]. Minsk: Belarusian State University, 20 p. [in Russian]
2. Busel, V. T. (Ed.). (2009). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi mory* [Great Dictionary of Modern Ukrainian]: 250 000 words. Kyiv, Irpin: VTF «Perun», 1736 p. [in Ukrainian]
3. Tihomirova, L. V., & Tihomirov, M. J. (2012). *Juridicheskaja jenciklopedija* [Legal encyclopedia], Moscow, 131 p. [in Russian]
4. Kozlov, S. S. (n/d). *O nekotorykh vozmozhnostjakh razreshenija kollizii v usloviyah pravovoj sistemy sovremennoj Rossii* [Some possibilities of conflict resolution in the legal system of modern Russia]. Retrieved from http://vestnik.mstu.edu.ru/v09_1_n21/articles/21_kozlov.pdf. [in Russian]
5. Lylak, D. D. (2004). *Problemy kollizii u zakonodavstvi Ukrainy (teoriia i praktyka)* [Problems of conflicts in legislation Ukraine (theory and practice)] (Candidate of Legal Sciences dissertation). Kyiv: Institute of state

- and law named after V. M. Koretskiy of NAS of Ukraine, 175 p. [in Ukrainian]
6. Malyshev, B. V., & Moskaliuk, O. V. (2010). *Zastosuvannia norm prava (teoriia i praktyka)* [Application of the law (theory and practice)]. Kyiv: Referat, 260 p. [in Ukrainian]
7. Petryshyn, O. V., Pohrebniak, S. P., & Smorodynskyi, V. S. (2015). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Kharkiv: Pravo, 368 p. Retrieved from http://pidruchniki.com/70606/pravo/teoriya_derzhavy_i_prava. [in Ukrainian]
8. Matuzov, N. Y. (2000). *Kollizii v prave: prichyny, vidy i sposoby razreshenija* [Collisions in the right: the causes, types and ways of resolving]. *Pravovedenie* [Jurisprudence], 5, 231-232. [in Russian]
9. Vlasenko, N. A. (1984). *Kollizionnye normy v sovetskom prave* [Conflict rules in Soviet law]. Irkutsk: Irkutsk University publishing house, 99 p. [in Russian]
10. Pohrebniak, S. (2003). *Pro kolizii v zakonodavstvi* [On the collisions in legislation]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Ukraine Academy of Legal Sciences journal], 1(32), 26-33. [in Ukrainian]

11. Skakun, O. F. (2014). *Teoriia prava i derzhavy* [Theory of law and state]. Kyiv: Pravova yednist: Alerta, 524 p. Retrieved from <http://westudents.com.ua/knigi/467-teoriya-prava-derjavi-skakun-of.html>. [in Ukrainian]
12. Nykolaeva, A. V. (n/d). *Koliziji pravovykh norm i zakonnoe ih razreshenie* [Conflict of laws and the legality of their resolution]. Retrieved from <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/36062/1/A.V.%20Nykolaeva.pdf>. [in Russian]
13. Kryvolap, L. V., & Bakhnovska, I. P. (22-24 April, 2013). *Prychyny vyniknennia ta shliakhy podolannia pravovykh kolizii. Kategoria: Prostir i chas suchasnoi nauky. Pravo* [Reasons of origin and ways to overcome legal collisions. Category: Space and time of modern science. Law]. Retrieved from <http://int-konf.org/konf042013/178-krivolap-l-v-k-yu-n-bahnovska-p-prichini-viniknennia-ta-shlyahi-podolannia-pravovykh-kolizii.html>. [in Ukrainian]
14. Honchar, M. O. (2011). Sposoby rozviazannia kolizii u zakonodavstvi [Methods of decision of collisions are in legislation]. *Aktualni problemy zapobihannia ta protyidi koruptsii i okhorony prava vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats* [Current problems of corruption preventing and combating and property rights protection]. Halunka, V. V. (Ed.). Kherson-Ternopil: HYI HNUVS, 230 p. Retrieved from http://www.big-lib.com/book/64_. [in Ukrainian]
15. Maistrenko, O. V. (2008). *Teoretyko-pravovi aspekty kolizii u zakonodavstvi Ukrainy* [Theoretical and legal aspects of collisions in legislation Ukraine] (Autoabstract of dissertation of candidate of Legal Sciences). Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 20p. [in Ukrainian]
16. Moskaliuk, O. V. (2011). *Mekhanizm podolannia zmistovnykh i temporalnykh kolizii norm prava* [Mechanism of overcoming of rich in content and temporal collisions of norms of right] (Autoabstract of dissertation of candidate of Legal Sciences). Kyiv: Kyiv National University named after T. Shevchenko, 20 p. [in Ukrainian]
17. Kotsan, Y. Y. (2010). Mekhanizm rozviazannia pravovykh kolizii [Mechanism of decision of legal collisions]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka* [Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko journal], 2, 212–220. Retrieved from <http://www.stationline.org.ua/pravo/100/17024-mexanizm-rozv-yazannia-pravovix-kolizij.html>. [in Ukrainian]
18. Kulikov, O. (2005). Pravovi kolizii u zhytlovomu zakonodavstvi [Legal collisions are in a housing legislation]. *Yurydychnyi zhurnal* [Juridical journal], 8. Retrieved from <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1858>. [in Ukrainian]
19. Bernatskyi, M. V. (2015). Kolizii norm v zhytlovomu zakonodavstvi Ukrainy [Collisions of norms are in the housing legislation of Ukraine]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo* [Private law and enterprise], 14, 127–130. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_33. [in Ukrainian]
20. Lutsenko, D. S. (2015). Kolizii tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy u sferi realizatsii zemelnykh dilianok cherez elektronni torhy [Collisions of civil legislation of Ukraine are in the field of realization of lot lands through electronic tenders]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seriya: Pravo* [Uzhhorod National University scientific journal: Series: Law]. Bysaha, Y. M. (Ed.). Uzhhorod: «Helvetyka» publishing house, 31(1), 137-141. [in Ukrainian]
21. Moskaliuk, O. V. (2011). Spivvidnoshennia koliziinykh norm i koliziinykh pryntsypiv pry podolanni kolizii mizh normamy rivnoi yurydychnoi syly [Correlation of collision norms and collision principles is at overcoming of collisions between the norms of even legal force]. *Visnyk Vysshchoi rady yustytzii* [Journal of High council of justice], 4(8), 106-116. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vvryu/2011_4/DOC/11movelf.pdf. [in Ukrainian]
22. Miroshnychenko, A.M. (2013). Zakonodavche zakriplennia pryntsypiv vyreshennia kolizii u zakonodavstvi [The legislative fixing of principles of decision of collisions is in legislation]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy* [The word of national judges' school of Ukraine], 2(3), 163-167. [in Ukrainian]
23. Ericjan, I. N. (Ed.). (2011). Molodjozh' i nauka: Sbornik materialov VI Vserossijskoj nauchno-tehnicheskoy konferencii studentov, aspirantov i molodyh uchjonyh [Youth and science: Collection of the materials of 6th All-Russia scientific-technical conference of BA students, PhD students and young scientists]. *Koliziji v grazhdanskom prave* [Collisions in civil law]. Krasnojarsk: Siberian Federal University. Retrieved from <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section10.html>. [in Russian]